
Unes dècimes de Pau Puig dedicades a Figueres

Per MARIA ROSA SERRA MILÀ

Pau Puig era un religiós que va viure a Barcelona durant el segle XVIII. Pertanyia a l'orde dels Clergues Regulars Menors, orde fundat per l'italià Francesc Caracciolo i que a Catalunya tenia una sola casa, el convent de Sant Sebastià, de Barcelona, situat al costat de Llotja, exactament al lloc que ara ocupen els jardinetes de la plaça d'Antoni López o de Correus, al final de la Via Laietana.

Pau Puig era molt conegut a la seva època, sobretot pel seu bon humor, tant personal com literari. Com a predicador era molt apreciat i seguit, perquè els seus sermons religiosos, tot i ser ben erudits, contenien sempre notes d'humor i jocs de paraules enginyosos que els donaven amenitat i agradaven a l'audiència. Les mateixes característiques jocoses i festives té la resta de la seva obra literària, escrita en català i en castellà, i formada per gairebé un miler de composicions poètiques, unes poques obres teatrals i proses diverses. Pel seu estil, pels temes sovint trivials i pel to humorístic i frívol, podem inscriure l'obra de Pau Puig dins de la literatura rococó.

Només nou sermons religiosos en castellà es van imprimir en vida de Pau Puig. La resta de la seva vasta obra literària, especialment la poesia, devia circular manuscrita entre els cercles de la mitjana i baixa intel·lectualitat de l'època, com ho demostra el fet que d'alguns dels seus poemes, com el que avui presentem, en tinguem fins a onze còpies, en manuscrits molt diferents i copiats per mans diverses.

En el segle XVIII i també en segles anteriors, la majoria de poetes no tenien interès a publicar la seva obra, perquè la transmissió manuscrita era tan eficaç o més que la transmissió impresa i no era anul·lada ni tan sols per l'edició d'impresa: sovint se seguien copiant a mà poemes ja publicats. A més, així s'evitava la doble censura –civil i eclesiàstica– a què s'havia de sotmetre qualsevol escrit abans d'imprimir-se, censura que era absolutament implacable amb l'erotisme i la sàtira, tan habituals en l'obra de Pau Puig i de molts dels seus coetanis.

Gran part dels manuscrits on trobem obra de Pau Puig són reculls d'un lector individual, que copiava i acumulava poemes del seu gust, sovint barrejats amb composicions del propi copista o compilador.

El poema del qual hem trobat més versions i per tant deduïm que era un dels més coneguts i celebrats de Pau Puig és aquest poema dedicat a Figueres.

El trobem copiat en els deu manuscrits següents i amb onze versions, en vuit de les quals es reconeix l'autoria del pare Puig:

Manuscrit 167 de la Biblioteca Interuniversitària de Montpeller (Mediathèque Gutenberg), fol. 107.

Manuscrit 8 de la Biblioteca-Museu Balaguer, de Vilanova i la Geltrú, pàg. 157-158.

Manuscrit 3-I-4 de la Reial Acadèmia de Bones Lletres, de Barcelona, pàg. 13.

Volum XXXV de l'arxiu Renart i Arús, conservat a la Biblioteca de Catalunya, de Barcelona (dues versions): pàg. 133-134 i 135-136.

Manuscrit del fons de Jaume Cesat, dipositat a l'Arxiu Històric Municipal de Valls, fol. 11-12.

Manuscrit 091 Bre de la Biblioteca de la Caixa d'Estalvis Laietana, de Mataró, pàg. 365-366.

Manuscrit HC: 380; 632 de la Hispanic Society of America, de Nova York, pàg. 215-216.

Manuscrit 1141 de la Biblioteca de Montserrat, pàg. 229.

Manuscrit 2003 de la Biblioteca de Catalunya, de Barcelona, fol. 9 verso-10 verso.

Manuscrit Reg. 454 bis de la Biblioteca del Palau de Peralada.

Aquest poema és un elogi, en clau d'humor, de les cerimònies religioses dedicades als difunts per la ciutat de Figueres. Segons els encapçalaments de diverses de les versions, Pau Puig havia anat a Figueres a fer el novenari d'ànimes, és a dir a predicar durant nou dies del mes de novembre per al sufragi de les ànimes del Purgatori. I amb la seva facilitat de versificació i el seu bon humor, el pare Puig no es va saber estar d'escriure un poema irònic per a l'ocasió, que, sense caure en la irreverència, devia divertir sens dubte els seus amics i oients.

Ja des de l'època medieval era freqüent que els religiosos es traslladessin a d'altres viles per predicar-hi, quan es feien celebracions religioses especials, com missions, beatificacions, novenaris, etc. En el cas de Pau Puig, per la seva obra sabem que a més de Barcelona i Figueres també va predicar diverses vegades a Vic.

No hem trobat la datació ni la documentació eclesiàstica d'aquesta prèdica de Pau Puig a Figueres entre els escassos documents que es conserven de l'època a la parròquia de Sant Pere de Figueres, ni a l'Arxiu Històric Comarcal de Figueres, ni a l'Arxiu Diocesà de Girona.

En canvi sí que hem trobat testimonis diversos d'altres novenaris d'ànimes celebrats a les comarques gironines, com els impresos *Alivio dels morts per la mediació fervorosa dels vius en la passió santíssima de Christo y dolors de la Verge Maria. Novena en sufragi de las ànimas del Purgatori per la Confraria de la Verge Maria del Socorro, fundada en la iglésia de l'Evangelista Sant Lluc de Gerona*. Gerona, Anton Oliva, 1751; *Sumari de las indulgències perpètuament concedidas per la santedat de Clement XIV, vuy feliçment la Iglésia de Déu governant, als confreres y confraressas de la*

*Confraria de Nostra Senyora dels Dolors y las Santas Animas del Purgatori, fundada en la iglesia parroquial de la vila de la Bisbal, Gerona, Miquel Bró, 1772; Alivio dels morts se alcanza de Déu ab la meditació fervorosa dels vius, guiada al millor objecte de la santíssima passió de Christo y dels dolors de la Verge Maria. Novena. En sufragi de las ànimas del Purgatori; per la Confraria de la Verge Maria dels Dolors y de las lligas de sant Francesc, fundada en la iglesia parroquial de Sant Pere de la vila de Navata y en la capella de Sant Francesc de ella. Gerona, Fermí Nicolau, s/d (cap a 1800); Piadosa y devota novena en alivio y sufragi de las santas y pobretas ànimas del Purgatori, composta per D. Anton Galí, presbítero. Gerona, Anton Franquet, 1851, que acaben tots ells amb els goigs anomenats *Dolorosos sentimientos de las ànimas del Purgatori*, en què aquestes demanen ajut als vius; o com la fotografia de la col·lecció Rubau Bonadeu, del 1889, conservada a la Biblioteca del Palau de Peralada, que mostra l'altar major de l'església de Llançà presidit per un taüt i amb el retaule cobert per draps negres i amb dibuixos de calaveres i esquelets, ambientació escenogràfica que suposem que era habitual per reforçar l'efecte intimidatori de les paraules del predicador sobre la mort i les penes de l'Infern i del Purgatori.*

A l'Arxiu Diocesà de Girona hem trobat una consuetud de Sant Pere de Figueres, de l'any 1702 o del 1722 (en uns fulls posa un any i en d'altres, l'altre), on s'expliquen les cerimònies religioses de cada festivitat, al llarg de l'any. En el full 28 d'aquesta consuetud es detalla com se celebrava la festivitat de Tots Sants:

“Novembre 1722, full 20 / Dimecras dia primer de novembre.

»Vuy són Tots los Sants: Se ha tocat a matinas ab doble y tritllo major: se ha cantat prima; se ha tocat a tèrcia al punt de las vuit com se acostuma tots los dias de festa que hi ha prèdica (encara que vuy se toca a un quart de nou) en lo offici, com vuy, al qual se ha cantat ab tota solemnitat de quatre bordoners al chor, y asistent a l'altar major, lo qual estava adornat de tota la plata. Hi ha agut offertori en al qual ha baixat la Reverent Comunitat; y se ha fet adorar la Vera Creu.

»Se ha tocat a vespres a doble y tritllo major, las quals se han cantat solemnement ab quatre bordoners al chor, estant lo altar major adornat de tota la plata y, quan se diu lo *Benedicamus*, se fa señal al campaner perquè fase un toch de mort, y se para lo altar de negre, y se comènsan vespres de morts. Ab quatre capas negres y, mentras se diuen vespres de morts, baxan los residents, són extrets a rodolins per fer absoltas, a fer absoltas baixas per lo sementeri; y entretant se diuen també solemnes completas y, finidas, baxan los quatre capers ab las capas negres y demás clero, íxan los ministres ab las dalmàticas de vellut y lo curat semaner ab la capa pluvial de vellut, tots negres, y se pòsan debant del túmol cubert de drap de sant Miquel, cremant en dit túmol las quatra atxas de sant Miquel, y allà se diu la absolta general: *Domine Deus* etc. y, finida, van cantant debant la

porta gran de la iglésia la absolta: *Qui Lazarum etc.*; y, dita la collecta, se va a l'altra part del sementiri cantant la absolta *Absolve Domine* y, finida la collecta, lo senyor batlle y cònsuls fan absoltas y, si no, y embian la caritat perquè la Reverent Comunitat las fasa, y després se va per lo sementiri o per la iglésia a fer-ne allà on ne demanen, y acaba dita funció fent una absolta general sobre la tomba dels cape llans, la qual és: *Libera me Domine*, y de mà en mà de tots los cape llans que y assistexen, ab lo suspacé de plata aspergexen aygua beneyta sobre de la sepultura o tomba (...)"

El poema de Pau Puig que ara presentem està format per cinc dècimes, que, com les dècimes de la majoria de poetes de l'època, segueixen l'esquema de l'"espinela" (7a 7b 7b 7a 7a 7c 7c 7d 7d 7c), anomenada així perquè es va atribuir la seva invenció al poeta Vicente Espinel, que va utilitzar-la a bastament .

La rima és consonant, però no té en compte l'obertura de les ee ni de les oo. Així fa rimar *perfeta* amb *treta* i *figuereta*, *fe* amb *pané* i *bé*, *figa-flo* amb *intercessió* i *funció*, i *abona* amb *condona* i *panxona*. També com la majoria d'autors del XVIII, Pau Puig fa la diftongació i les sinalefes a la castellana, és a dir, compta en una sola síl·laba les vocals en contacte d'*exèquias* (vers 3), *expressions* (vers 13), *funció* (vers 21), *pietat* (vers 36), i *avent* (vers 17), y *és tant* (vers 27), etc.

En cada una de les cinc dècimes, al vers tercer hi ha la paraula *Figueres*, i als versos quart i desè l'escriptor utilitza una de les abundants locucions i frases fetes entorn de la paraula *figa* i els seus derivats, locucions que tenen un efecte còmic en ser aplicades a coses tan serioses com els difunts i llurs ànimes. I també té un efecte còmic el contrast entre els abundants cultismes del poema (*dilatadas esferas*, *rehix*, *intercessió*, *condona*, *despulla*, *quimeras*, etc.) i els col·loquialismes, de vegades fins i tot vulgars, de les frases fetes (*fer la figa*, *fer la figuereta*, *semblar un pa de figues*, etc.).

Transcrivim el poema a continuació, respectant les peculiaritats gràfiques, morfològiques, sintàctiques i lèxiques de la versió del manuscrit de Montpeller, a excepció de l'estrofa segona, que no figura al manuscrit de Montpeller i de la qual donem la versió del manuscrit de Vilanova. Hem modernitzat la puntuació, l'accentuació, l'aglutinació i separació de mots, i l'ús de majúscules i minúscules. Indiquem amb punt volat les elisions que avui no tenen representació gràfica i amb apòstrof les que en tenen. Posem subratllades les lletres afegides en completar una abreviatura.

Las exèquias que féu la vila de Figueras per sos germans difunts. Dècimas que se posaren en las bayetas.

Orate pro defunctis ... [2 Ma 12, 46] (n)

Dècimas

Ta gran devoció se diga en dilatadas esferas, (<i>n</i>) puix fas exèquias, Figueras per aquells <u>que</u> han fet la figa. (<i>n</i>)	5
Dels teus prechs Déu se n'obliga y de oració tan perfeta, no tenint ab esta treta lo Purgatori recel, pués per a pujar al cel faran tots la figareta. (<i>n</i>)	10
Per los difunts fas lo bé y quant per ells tant te esmeras las expressions de Figueras són figas de altre pané.	15
Al Cel pujaran ab fe tant los grossos com los prims i, avent escapat dels Llims, (<i>n</i>) Figueras veurà ab primor que en la viña del Señor quant són figas, són raïms. (<i>n</i>)	20
Sens dubte <u>que</u> la funció molt plausible vos rehix, (<i>n</i>) perquè vuy Figueras ix ab aquesta figa-flo. (<i>n</i>)	25
Per sa gran intercessió molta pena se condona, y és tant lo <u>que</u> Déu la abona que al Cel se'ls ne pujarà y cada ànima estarà com una figa panxona. (<i>n</i>)	30
Quant del pecat la despulla vol tràurer en sas carreras li correspon a Figueras lo que-s tapa ab una fulla. (<i>n</i>)	35
És més devoció que bulla lo <u>que</u> sa pietat anhela y quant ab tanta candela los difunts se'n pujaran, al dimoni li diran: <i>la figa ti fau gardela.</i> (<i>n</i>)	40

Ja no tindrà ocasió
 lo món de dir sas quimeras,
 puix de lo que fa Figueras
 té enveja lo Figaró. (n) 45

Venzudas són ab rahó
 las ideas enemigas
 y, arribant fins a las bigas,
 llums, bayetas y encerats, (n)
 estaran tant apretats
 que semblarà un pa de figas. (n) 50

(n) *Lema*. En el manuscrit es dóna com a referència bíblica *Eccl 8*, però aquesta localització no és correcta.

(n) 1-2. 'Que es conegui la teva devoció en amplis territoris'.

(n) 4. **Fer figa**: Flaquejar, fallar per manca de força. (Aquí es refereix als que han mort.)

(n) 10. **Fer la figuereta**: Posar-se amb el cap o les mans en terra i el cos vertical amb els peus per amunt.// Fer una tombarella. (ALCOVER, Antoni M. i MOLL, Joan. *Diccionari català-valencià-balear*, ed. Moll, Palma de Mallorca, 1983) // Intentar mantenir-se en un càrrec. (RASPALL, Joana i MARTÍ, Joan. *Diccionari de locucions*, ed. 62, Barcelona, 1995)

(n) 17. **Llimbs**: Lloc on estaven detingudes les ànimes dels justos esperant la redempció del gènere humà i on van les ànimes dels infants morts sense baptisme.

(n) **Estar en els llimbs**: Estar mancat de notícies o d'informació.

(n) 20. Al·lusió a la locució **tan aviat és figa com raïm**, que s'aplica a una persona que ara diu una cosa i suara en diu una altra de contrària (ALCOVER, Antoni M. i MOLL, Joan. *Diccionari català-valencià-balear*, ed. Moll, Palma de Mallorca, 1983), o a **quan no són figues són raïms**, que vol dir 'per un o altre motiu' (RASPALL, Joana i MARTI, Joan. *Diccionari de locucions*, ed. 62, Barcelona, 1995).

(n) 22. **Plausible**: Digne d'aplaudiment, d'aprovació.

14. **Figa-flor**: Figa del primer esplet de les figueres que en fan dos cada any, i madura devers el juny o juliol. // Persona excessivament delicada.

(n) 30. **Figa panxona**: Figa molt madura i secallona.

(n) 34. És a dir, la vulva o figa.

(n) 40. Aquest vers és una frase en occità, la traducció literal de la qual és: *la figa et faig, cadenera*. Es tracta d'una fórmula màgica per conjurar el poder de les bruixes o dels dimonis, tal com recull l'article *bruixa* del *Diccionari català-valencià-balear*. En el present poema, els confreres difunts diuen aquesta frase *al foch voràs*, és a dir, al dimoni.

Aquesta expressió devia ser habitual i perfectament comprensible a l'època, perquè també l'hem trobada en el *Calaix de sastre*, de Rafael Amat i de Cortada, Baró de Maldà.

(n) 44. **El Figueró** és un poble del Vallès.

(n) 48. Les **baietes**, teles primes de llana, o de llana i cotó, deuen designar aquí els draps negres que cobrien el fons de l'altar. Els **encerats**, o teles cobertes de cera, servien per tapar finestres, cobrir parets o per fer separacions en un espai.

(n) 50. **Pa de figues**: Massa de figues seques molt atapeïdes, sovint amb algunes ametlles o avellanes dintre, que es menja com a postres o dolços.